

STEP SİVİL TOPLUM ULUSAL FORUMU
DEğERLENDİRME RAPORU
3-4 ARALIK 2005

Giriş

CIVICUS¹ ve TSEV² işbirliği ile 2004 yılında hazırlık çalışmalarına ve 2005 yılı itibariyle de araştırma faaliyetlerine başlanılan Sivil Toplum Endeks Projesi (STEP)³ kapsamında, 3-4 Aralık 2005 tarihlerinde İstanbul Bilgi Üniversitesi Dolapdere Kampüsü’nde gerçekleştirilen STEP Sivil Toplum Ulusal Forumu gerçekleştirilmiştir. Forum’da, proje kapsamında oluşturulan ülke raporuna yansayan Araştırma Bulgularının, lke genelinden ve farklı sektörlerden davet edilen sivil toplum paydaşlarına aktarılması ve ortak bir hareket planı çıkarılması hedeflenmiştir.

I FORUM HAZIRLIK ALIşMALARI

(a) Forum Sponsorları:

Forum hazırlıkları yaklaşık üç hafta srmştir. Forum organizasyonunu yürütmek üzere fon sağlayan kuruluşlarla temasa geçilmiş ve organizasyonun gerçekleştirilmesine yönelik harcamalar için fon bulunmuştur. Bu noktada Açık Toplum Enstits⁴ ve Henrich Bll Vakfı Derneęi⁵ İstanbul dışından gelecek katılımcıların konaklama ve ulaşım masraflarını karşılamayı üstlenmiştir. İstanbul Bilgi niversitesi⁶ forum mekanını tahsis etmiş ve teknik ve idari ekibiyle STEP’e katkıda bulunmuştur.

(b) Forum Katılımcı Listesi Oluşturulması:

CIVICUS’un STEP için geliştirmiş olduğu metodolojiye uygun olarak Ulusal Forum’da Atölye alışmaları’nın ağırlıkta olması hedeflenmiştir. Bu nedenle de ülke genelinden davet edilecek katılımcı sayısı sınırlı tutulmuştur. Bu aşamada, öncelikli bir davetli listesi oluşturulmuştur. Liste oluşturulurken;

¹ CIVICUS; 1993 yılında kurulan ve özellikle katılımcı demokrasi ve vatandaşların kurumsallaşma haklarının tehdit altında olduğu alanlarda vatandaş hareketlerinin dünya çapında büyümesini ve korunmasını amaçlayan uluslararası bir birliktir. www.civicus.org

² TÜSEV; Türkiye’de sivil toplumun yasal, mali ve işlevsel altyapısını geliştirmek için 1993 yılında gerçek ve tüzel kişilerin (vakıf ve derneklerin) bir araya gelmesiyle kurulmuş bir işbirliği ve dayanışma kuruluşudur. www.tusev.org.tr

³ STEP; ülkedeki sivil toplumun profilini ortaya çıkarmayı amaçlayan ve aynı anda 60 ülkede uygulanan eylem odaklı bir projedir. www.step.org.tr ve/veya www.siviltoplumendeksi.org.tr

⁴ Açık Toplum Enstitüsü; Altmişa yakın ülkede çalışan ve açık toplum idealine yönelik proje ve etkinlikleri destekleyen Açık Toplum Enstitüsü (Open Society Institute), Türkiye Temsilciliği aracılığıyla ülkemizdeki sivil toplum kuruluşları ve niversiteler ile işbirliği yapmaktadır. www.aciktoplumenstitusu.org.tr

⁵ Henrich Boell Vakfı Derneği; demokrasi, cinsiyet eşitliği ve sürdürülebilir kalkınma gibi başlıklarda faaliyet göstermektedir ve Türkiye Temsilciliği 2005 yılında dernek statüsü almıştır. www.boell-tr.org

⁶ İstanbul Bilgi niversitesi; 1996 yılında eğitim-ğretim hayatına başlayan ve bir vakıf niversitesi olarak kurulan İstanbul Bilgi niversitesi, sanat alanında yaptığı etkinliklerin yanında son yıllarda bünyesinde barındırdığı STK Birim Merkezi ile de STK'lara yönelik kapasite geliştirme çalışmaları yürütmektedir.

- Sivil toplum alanında aktif ve bilgili olma,
- Farklı sektörleri temsiliyet (devlet, sivil toplum, özel sektör, akademi, fon sağlayan kuruluşlar, medya)
- Farklı bölgelerden katılım,
- Cinsiyet eşitliği,
- Sivil toplum kuruluşlarının 3'te 2 çoğunlukla katılımının ağırlıkta olması

gibi bir dizi kriter göz önünde bulundurulmuş ve zengin bir katılım elde edilmeye çalışılmıştır.

Liste oluşturulurken, TÜSEV STEP Ekibi ve STEP Danışma Kurulu üyelerinin görüş ve deneyiminden faydalanılmış ve yaklaşık 300 kişilik bir Ana Davetli Listesi üzerinde çalışılmıştır. Liste oluşturulurken Sivil Toplum Geliştirme Merkezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi STK Birimi Merkezi gibi kuruluşların toplantı listelerinden de faydalanılmıştır.

Davetli listesine, STEP kapsamında gerçekleştirilen STEP Anket çalışması ve 7 Bölgesel Danışma Toplantısı⁷'na dahil edilmiş sivil toplum paydaşları da dahil edilmiştir. STEP Bölgesel Danışma Toplantı katılımcılarına açık bir davette bulunulmuş ve Forum'a katılabileceklerden 'Başvuru Formu'nu doldurmaları istenmiştir. Başvuruda bulunan sivil toplum paydaşları arasında STEP ekibi tarafından hem katılım zenginliği ve sınırlı katılımcı sayısı göz önünde bulundurularak hem de öncelik sırasına göre katılımcı sayısı ve fon kısıtlı olduğu üzere bir eleme gerçekleştirilmiş ve başvurulara olumlu/olumsuz yanıtlar iletilmiştir. İstanbul dışından katılımını teyid eden ancak sonradan gelemeyeceğini bildiren katılımcıların yerine sektör, bölge, cinsiyet dağılımlarına yönelik gün aşırı yapılan analizler göz önünde bulundurularak liste üzerinde sürekli bir güncelleme yoluna gidilmiştir. STEP Anket çalışması ve Bölgesel Danışma Toplantıları'na dahil olamamış sivil toplum paydaşlarına ise isme davette bulunulmuştur.

Forum öncesi hazırlıklarda, toplam 115 kişi katılımını teyid etmiştir. STEP ekibi, Ulusal Forum öncesinde katılımını teyid eden katılımcılara (115 kişi) aşağıdaki dokümanları maille göndermiştir:

- STEP Sivil Toplum Ulusal Forum Gündemi
- Araştırma Bulguları Sunumu
- STEP Gösterge Puanlama Tablosu
- Atölye Çalışmaları Paketi
- STEP Kavramsal Çerçeve

Forumda vermek üzere katılımcıların herbirine birer Katılımcı Dosyası hazırlanmıştır. Katılımcı Dosyası aşağıda belirtilen dokümanlardan oluşmaktadır:

- STEP Sivil Toplum Ulusal Forum Gündemi
- Katılımcı Listesi
- CIVICUS Hakkında Bilgi

⁷ STEP Bölgesel Danışma Toplantıları; 7 ilde düzenlenmiş ve 26 ilden toplam 155 katılımcı ile gerçekleştirilmiş anket çalışması ve toplantılardır. Bu iller sırasıyla; İstanbul, Diyarbakır, Adana, Ankara, Samsun, İzmir ve Kars'tır. www.step.org.tr ve/veya www.siviltoplumendeksi.org.tr

- TÜSEV Hakkında Bilgi
- STEP Süreci Sunumu
- Araştırma Bulguları Raporu
- Araştırma Bulguları Sunumu
- STEP Gösterge Puanlama Tablosu
- Atölye Çalışmaları Paketi
- Ulusal Forum Değerlendirme Formu
- STEP Kavramsal Çerçeve
- STEP Kavramlar Sözlüğü

(c) Forum Atölye Kolaylaştırıcıları ve Dokümantasyon Sorumluları:

Forum esnasında Atölye Çalışmaları'nın amacına ve belirlenen zamanlamaya uygun gerçekleştirilmesini sağlamak üzere 4 Atölye Kolaylaştırıcısı ve 4 Dokümantasyon Sorumlusu belirlenmesine karar verilmiştir. Bu nedenle, STK Duyuru'ya bir ilan gönderilmiş ve başvurular arasından en uygun adaylar çalışmaya dahil edilmiştir. Atölye Kolaylaştırıcıları ve Dokümantasyon Sorumluları'na Forum öncesi 1 günlük bir eğitim verilmiş ve STEP Kavramsal Çerçevesi ve Forum amaçları aktarılmış ve atölye çalışmaları metodu üzerinde çalışılmıştır. Eğitimeki çalışma ile son şekli verilen metod, hem CIVICUS'un STEP Forum amacına uygun bulunmuştur hem de Türkiye'de Ortak Payda ve benzeri STK toplantılarında daha önce de kullanılmış bir metoddur. Forum gündem akışının da tespit edildiği eğitimde Forum görevlilerine katılımcılara mümkün olduğunca söz hakkı tanınması ve bir etkileşim platformu olarak da nitelendirilebilecek Ulusal Forum'a deneyim ve görüşleriyle katkıda bulunmalarını sağlamalarının altı çizilmiştir.

II 3 ARALIK CUMARTESİ

(a) Katılım

Forum'un ilk günü olan 3 Aralık tarihinde, 115 kişinin teyid ettiği katılım listesinden 85 kişinin (yaklaşık % 73) geldiği gözlemlenmiştir; ancak daha çok İstanbul'dan olmak üzere 30 kişi foruma katılım gösterememiştir. Sonuçta, Ulusal Forum, ülke genelinden ve farklı sektörlerden 95 sivil toplum paydaşının katılımıyla (85 kişi davetli, 10 kişi davetsiz) gerçekleştirilmiştir. Katılımını teyid edenler arasından sağlık sebebiyle ve iş akışının yoğunluğu nedeniyle katılamayacağını bildirenler de olmuştur. Mazeret bildirenlerin hepsi İstanbul dışından kaydı yapılan katılımcılardır. Farklı kuruluşlar olmak üzere 10 kişi de projeyi duyup dahil olmak istedikleri için sunumları dinlemeye gelmiştir. Kayıt yaptırmadan gelen bu kişilerden de Atölye Grupları'na katılım olmuştur.

Katılım açısından bakıldığında kayıt ile fiili katılım arasında bir fark olduğu gibi forumda fiilen bulunan katılımcılar arasından da Atölye Çalışmaları'na katılım konusunda önemli düşüşler yaşanmıştır. Atölye Çalışma Grupları'nda ilk gün 71 katılım tespit edilmiştir. Buradan görüldüğü üzere katılım gösteren sivil toplum paydaşlarının (yaklaşık olarak) % 25'i proje bulgularını dinledikten sonra forumdan ayrılmıştır. Bu nedenle de belirtmekte fayda vardır ki hangi atölye grubunda yer alınacağını sivil toplum paydaşlarının tercihine bırakılması ile her atölye grubunda eşit dağılımın olmadığı görülmüştür. Bu da, STEP Ekibi ile Atölye Kolaylaştırıcıları ve Dokümantasyon Sorumlularının forum hazırlıkları aşamasında uygulamada mutabık kaldığı metodolojiden sapmayı beraberinde getirmiştir. Forum gündem metodolojisi gereği Atölye Çalışmaları'nın maksimum 30'ar kişilik gruplardan oluşması planlanmış ve her grubun da 10'ar kişilik küçük gruplar halinde birer alt boyut üzerinde çalışması düşünülmüştür. Atölye Çalışmalarına katılımında yaşanan azalma nedeniyle planlanan metodolojiden sapılmıştır ve her Atölye Grubu'nda küçük gruplara bölünme gerçekleştirilememiştir. Bu nedenle de, her çalışma grubunda aynı standart yakalanamamıştır.

(b) Forum Gündemi - 3 Aralık Cumartesi

Forumun ilk günü, sırasıyla

- STEP Süreç Sunumu (1. Toplu Oturum),
- STEP Araştırma Bulguları Sunumu (1. Toplu Oturum)
- Atölye Çalışmaları (öncelikli sorunları belirleme ve amaçlandırma)

gerçekleştirilmiştir. STEP Süreç sunumu, STEP Araştırma Bulguları Sunumu, öğle yemeğine kadar olan süreçte gerçekleştirilmiş ve öğle yemeğinin ardından da Atölye Çalışmaları yapılmıştır.

III 1. TOPLU OTURUM 3 ARALIK 2005

İlk günkü, 1.toplu oturumda Proje Direktörü Filiz Bikmen ve Saha Araştırma Koordinatörü Doç. Dr. Ahmet İçduygu tarafından STEP Süreci ve STEP Araştırma Bulgularına yönelik birer sunum gerçekleştirilmiştir. Sunumların ardından katılımcılar tarafından belirtilen görüşler aşağıdaki başlıklar altında yoğunlaşmıştır:

◆ ***CIVICUS STEP Sivil Toplum Tanımına yönelik eleştiriler:***

- ‘CIVICUS’un STEP kapsamındaki sivil toplum tanımı⁸nda yer alan aile ve devlet kavramları yetersiz ve belirsizdir. Piyasa kavramı, sivil toplum tanımından çıkarılmalı ve ortak payda yerine ‘paylaşım’ kavramı kullanılmalıdır. STEP sivil toplum tanımına yönelik Bölgesel Danışma Toplantıları’nda da bu ve benzeri eleştiriler getirilmişti ancak görülüyor ki STEP ekibi tanımda herhangi bir değişiklik yoluna gitmemiştir.’
- ‘Sivil toplum denince, Gandi’nin sivil iteatsizlik kavramı çağrışım yapıyor. Bergama Köylüleri Hareketi sivil topluma örnektir; ancak cami koruma/güzelleştirme dernekleri sivil toplum değildir. Günümüzde mevcut olan dernek ve vakıflar sivil toplumun gereklerini yerine getirmemiştir.’
- ‘Sendikalar bu tanıma neden dahil edilmiştir? Bunun açıklanması gerekir’

CIVICUS Sivil Toplum tanımına yönelik eleştirilere STEP Ekibi tarafından iletilen yanıt ise;

‘Sivil toplum tanımı halen sorunluve tartışılan bir kavramdır. STEP araştırmaları süresince mümkün olduğunca kapsayıcı olmaya çalışılmıştır, bu nedenle de sendikalar dahil çok çeşitli sivil toplum kuruluşuna yer verşlmeye çalışılmıştır. Ancak STEP Danışma Kurulu üyelerinin deneyimine dayanarak bazı STK’lar kapsam dışı tutulmuştur. Örneğin; STEP çalışması yürüten bazı ülkelerde siyasi partiler de STK’lar arasına dahil edilmiştir; Türkiye için böyle bir durum söz konusu olmamıştır. Önemli olan yanlışlanabilir veya doğrulanabilir bir çalışma ortaya koymaktır. Araştırma gerçekliği yansıtmıyor olabilir ancak eleştirilebilir durumdadır. STEP Bölgesel Danışma Toplantıları’nda ‘sivil toplumun CIVICUS tarafından önerilen tanımı değiştirilecektir’ diye bir ifade de bulunulmamıştır. Yalnızca, ‘Bölgesel Danışma Toplantıları’nda katılımcıların sivil toplum tanımı üzerine bildirdiği görüşmeler eklenecektir.’ denilmiştir. Sonunda ideal sivil toplum tanımına ulaşma amacında değiliz. Bizce ideal tanıma da ulaşmamalıyız. Buna ulaştığımızda sivil toplumun sonuna gelmiş demektir. Bölgesel Danışma Toplantıları’nda olduğu gibi bu Forum’da da belirttiğiniz görüşlere yer verilecek ve rapora eklenecektir: sivil toplum paydaşları sivil toplum tanımı üzerine bu yorumlarda bulunmuştur denilecektir.’

⁸ CIVICUS’un STEP için geliştirdiği ve önerdiği sivil toplum tanımı: ‘İnsanların ortak *çıkarlarını* geliştirmek için bir araya geldikleri aile, devlet ve piyasa dışında kalan alan’ STEPEkibi ve Danışma Kurulu, ‘çıkarcı’ kelimesi yerine ‘fayda’ kelimesini uygun bulmuş ve tanımı bu yönde değiştirmiştir.

◆ **STEP metodolojisine yönelik eleştiriler:**

- ‘STEP, eksik bir sivil toplum tanımını dayatmaktadır. Sivil tanımına bir açıklık getirilmelidir. Sivil toplum, sistem mağdurlarıyla dayanışma içinde olan bir alan gibi yansıtılıyor. Sınıfların karşı karşıya duruşu vardır, bunun projede yansıtılmadığını görüyoruz.’
- ‘STEP metodolojisi bölgesel/kentsel/kırsal farklılıklara duyarlı değildir; bu yönden eksik kalmaktadır.’

STEP metodolojisine yönelik yapılan eleştiri ve sorulara STEP Ekibi tarafından iletilen yanıt ise;

‘Her projenin belirli bir metodolojisi olacaktır. STEP’in metodolojisi ise;

- 60 ülkede sivil toplumun fotoğrafını çekmeyi
- uluslar arası arenada sivil toplumun karşılaştırılabilirliği

amacıyla CIVICUS tarafından geliştirilmiştir. Bu amaçların her ikisine de ulaşabilmek için ülke geneli baz alınmış ve yerel özelliklere sınırlı yer verilmiştir. Belirtmekte fayda var ki; Bölgesel Danışma Toplantıları ve Medya Tarama Analiz Çalışması yerel düzeyde sivil toplumu değerlendirmiş ve STEP Ülke Raporuna bölgesel farklılıkları da mümkün olduğunca dahil edilmeye çalışılmıştır. STEP Ekibi, sivil toplumun fotoğrafını sivil toplumun içinden çekmeye çalışmıştır.’

◆ **STEP Bulgularına yönelik eleştiri ve yorumlar;**

- ‘STEP Anket çalışmasında yer alan ‘elit’⁹ kavramı netleştirilmelidir; ‘-elit-kelimesinin tanımlanması gerekiyor. Özellikle tırnak içinde kullanılması ve “dezavantajlı grupları bastırdıkları” anlamına gelecek bir cümlenin iyi gerekçelendirilmesi gerekir. Eğer iyi eğitim görmüş, toplumsal bilinci gelişmiş dolayısıyla girişimci olan kişiler, yani “toplum önderleri” elit olarak tanımlanmışsa, STK’lardaki üyelik ve liderlik elitlerin temsiliyet oranlarındaki yükseklik bana çok doğal geliyor. Öte yandan biliyoruz ki STK yönetim kurullarında bulunmak, anti-demokratik yöntemlerle sürekli “koltuk” kavgası vermek ve bu şekilde toplumda statü elde etmek, protokole girmek, kendi kişisel ticari yapıları ile bu pozisyonları ilişkilendirmek özellikle küçük kentlerde çok görülen bir olgu ve sivil toplumun gelişmesinin önündeki en büyük engel.’
- ‘STEP Türkiye sivil toplum karosunda yapı, diğer boyutlara göre zayıf çıkmıştır. Bu ilk başta şaşırtıcıdır ancak, STEP’in uygulandığı diğer ülkelerde de yapı en zayıf boyut olarak görülüyor. Bu oldukça ilginç bir bulgu.’
- ‘Avrupa’da öğrenci hareketleri oldukça yaygındır; etkileri güçlü olsa da yapı yönünden zayıftırlar. Sivil toplumda genel olarak yapı sorunu mevcuttur. STEP bunu Türkiye STK’ları açısından ortaya koymuştur.’

⁹ STEP Anket Çalışması’nda STK kategorileri arasında Elitlerin, kadınların, etnik grupların, dini kesim, kırsal kesim ile yoksulların üyelik ve liderlik bağlamındaki temsiliyeti sorgulanmıştır.

STEP bulgularına yönelik katılımcular tarafından belirtilen görüş ve yorumlara ilişkin STEP ekibinin ilettiği yanıtlar;

- '-Elit- kavramı STK'lara üyelik ve lidelik bağlamında ele alınmıştır; eğitim ve maddi gelir durumuna göre kategorize edilmiş bir kesimi ifade etmektedir. Yapının diğer boyutlara göre zayıf çıkmasına gelince, STEP, ülkedeki sivil toplumun fotoğrafını çekmekle tam da bu noktada fayda sağlamayı amaçlamaktadır; sivil toplumun güçlü ve zayıf yönlerinin tespit edilmesi. Ulusal Forum, bu zayıflıkların giderilmesi için sivil toplum paydaşlarının ortak karara bağladığı bir hareket planı oluşturulması amacıyla CIVICUS tarafından metodolojiye dahil edilmiştir.'

IV ATÖLYE ÇALIŞMA GRUPLARI ve BOYUTLAR

Forumun ilk günü olan 3 Aralık tarihinde, Araştırma Bulguları ve STEP Süreç Sunumlarının yapılmasının ardından, öğle yemeği ve sonrasında Atölye Çalışmalarına giren yalnızca 71 katılımcı gözlemlenmiştir. Öğle yemeğinin ardından sivil toplumun yapı, ortam, değerler ve etki boyutlarını değerlendirmek üzere katılımcılar 4 gruba ayrılmıştır.

STEP Sivil Toplum Ulusal Forumu'nun ilk günü gerçekleştirilen atölye çalışmalarında gün sonunda ulaşılmaması istenen hedef grupların dahil oldukları boyutlarda (yapı, ortam, değerler, etki) STEP analitik yapısında belirlenen alt boyutlar arasından en öncelikli 4 sorunun tespit edilmesi ve bu soruna ilişkin çözüme yönelik bir amaca ulaşılmaması olmuştur. İlk günkü atölye çalışmalarında hedeflenen yöntem;

- Küçük Grup Tartışmaları (10'ar kişilik üç grup)
- Atölye Grubu Toplu Tartışma (30 kişiden oluşan atölye grubu)
- En öncelikli 4 sorunun tespiti ve Çözüme yönelik amaçların belirlenmesi

(a) Atölye Çalışma Grupları ve En Öncelikli Sorunlar :

- ➔ **YAPI BOYUTU ATÖLYE ÇALIŞMA GRUBU (3 Aralık: 18 kişi¹⁰ / 4 Aralık: 19 kişi)**

Küçük Grup Tartışmaları:

Yapı Grubu'nda ilk gün toplam 18 katılımcı bulunmuştur. Bu nedenle planlandığı üzere 10'ar kişilik üç gruba ayrılmak mümkün olamamıştır. Yapı Boyutu Atölye Grubu ilk gün; 9'ar kişilik iki gruba ayrılmıştır. Atölye kolaylaştırıcısı, her iki küçük grubun da Yapı Boyutuna dahil edilmiş 6 göstergiyi de tek tek ele alıp, kendi deneyimlerine göre, öncelikli 4 sorunu belirlemelerini istemiştir. Buna göre; Birinci Grubun belirlediği ilk üç sorun;

- *1.2¹¹ Vatandaş Katılımının Derinliği* - STK'ların sürdürülebilirliğini sağlamada ve birçok sorunun çözümünde en önemli konu olması gerekçesiyle
- *1.4 Organizasyon düzeyi*- Türkiye'de STK organizasyonlarının iç düzenlemeleri ve ilişkileri zayıf ve uluslararası bağlantıları azdır. Bu da önemli bir sorundur gerekçesiyle
- *1.5 Sivil toplumdaki İlişkiler* - STK'ların en büyük sorunu iletişim kuramamaları, STK'ların gelişimi adına ve toplumun STKları nasıl algıladığı bağlamında önemlidir gerekçesiyle

İkinci Grubun belirlediği ilk üç sorun;

- *1.1 Vatandaş Katılımının Yaygınlığı* - vatandaş katılımı az ve ülkede birden fazla STK'ya üye olanların sayısı düşüktür. STK'lara düzenli olarak bağışta bulunma yoktur; gönüllülük yok ve vatandaş duyarsızdır. Halk sivil eylem etkinliklerine katılmamaktadır.
- *1.4 Organizasyon düzeyi*- Türkiye'de STK organizasyonlarının iç düzenlemeleri ve ilişkileri zayıftır gerekçesiyle

¹⁰ Atölye Çalışma Grupları Grup Listesi için Bkz EK 1 ATÖLYE ÇALIŞMALARI KATILIMCI LİSTESİ

¹¹ 1.2'de '1' rakamı YAPI Boyutunu gösterirken, '2' bu boyut altında yer alan alt boyutun sırasını ifade etmektedir. Bu ifadeler diğerler için de geçerlidir – ilk rakam BOYUT, ikinci rakam ALT BOYUT

- *1.6 Kaynaklar* - STK'ların insan kaynakları, teknolojik alt yapıları ve mali kapasiteleri hedeflerini gerçekleştirmede yetersizdir gerekçesiyle

Atölye Grubu Toplu Tartışma

Yapı Boyutu atölye grubu tekrar biraraya gelmiş ve belirledikleri sorunları aktarmışlardır. Burada Grup, *1.1 Vatandaş Katılımının Yaygınlığı* ve *1.2 Vatandaş Katılımının Derinliği* olmak üzere iki konuyu hangisinin öncelikli olması gereği üzerine uzunca tartışmıştır. Daha sonra, zaman yetersizliğinden dolayı oylama yoluna gidilmiş ve oy çokluğuyla Vatandaş Katılımının Yaygınlığı'nın, Vatandaş Katılımının Derinliği'nden daha öncelikli bir sorun olduğuna karar verilmiştir. *Katılımın yaygınlığını artırmak üzerine açılan tartışmada STK'ların organizasyon düzeyi* ve mevcut durumu değerlendirilmiştir. Kurumsallaşamamanın ve koordine olamamanın STK'lara yönelik katılımı en önemli sorunları teşkil ettiği görüşünün hakim olmasıyla, *STK'ların organizasyon düzeyi, vatandaş katılımından daha öncelikli sorun olarak ortak karar bağlanmıştır.* STK'ların sürdürülebilirliği açısından Vatandaş Katılımı derinliğinin de STK'ların YAPI boyutunda göz ardı edilemeyecek derece önemli olduğu vurgulanmıştır. Son olarak, STK'ların mali kaynaklarının hedefleri gerçekleştirmede yetersiz kaldığı ve bu nedenle de mali kaynak yetersizliği ve teknolojik altyapının sorun olduğu konusunda hemfikir olunmuştur.

En öncelikli 4 sorunun tespiti ve Çözüme yönelik amaçların belirlenmesi:

Yapı boyutu Atölye Çalışma Grubu'nun belirlediği en öncelikli 4 sorun ve bunlara yönelik amaçlar aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

<u>YAPI Alt boyut</u>	<u>Sorun</u>	<u>Amaç</u>
1.4 Organizasyon Düzeyi	<ul style="list-style-type: none"> • STK'lar belirli bir vizyon doğrultusunda strateji oluşturarak etkili bir organizasyon yapısına sahip değiller. • STK'lar kurumsallaşamıyorlar. 	<ul style="list-style-type: none"> • Kurumsal yapının gelişmesi • Vizyon sahibi olmak
1.1 Vatandaş katılımının yaygınlığı	<ul style="list-style-type: none"> • İnsanlar ortak soruları çevresinde biraraya gelip kolektif bilinç yaratamıyorlar. Sivil toplumun kuruluş amaçlarının dışında kullanımından kaynaklanan güven eksikliği mevcuttur. 	<ul style="list-style-type: none"> • Kolektif bilinç oluşturarak insanların güven ve katılımını arttırmak
1.2 Vatandaş katılımının derinliği	<ul style="list-style-type: none"> • STK'ya katılım bilinçli değil ve farkındalık yok. • İnsanlarda motivasyon ve inanç eksikliği var. 	<ul style="list-style-type: none"> • İnsanların inanç ve motivasyonunu arttırmak.
1.6 Kaynaklar	<ul style="list-style-type: none"> • STK'larda kaynaklar yetersizdir. • Kaynaklar kötü ve verimsiz kullanılıyor. 	<ul style="list-style-type: none"> • STK'ların kaynak yaratma ve yönetme konusunda kapasiteleri geliştirilmelidir.

⇒ ORTAM BOYUTU ATÖLYE ÇALIŞMA GRUBU (3 Aralık: 9 Kişi / 4 Aralık: 13 kişi)

Küçük Grup Tartışmaları:

Ortam Boyutu Çalışma Grubu, ilk gün 9 kişi ile gerçekleştirilmiştir. Daha küçük bir bölünmenin fayda sağlamayacağı düşünülerek, bu çalışma grubunda bölünme yoluna gidilmemiştir. Grup hep birlikte Ortam Boyutu başlığında yer alan alt boyutları değerlendirmiştir.

Atölye çalışmasının ilk 10 dakikasında katılımcılardan alt boyutları ve göstergeleri gözden geçirmeleri ve deneyimlerine dayanarak en sorunlu gördükleri başlığı belirlemeleri istenmiştir. Katılımcılardan belirledikleri bu sorunu küçük kağıtlara yazarak çalışma salonundaki duvarda asılı olan kağıda yapıştırmaları istenmiştir. Atölye kolaylaştırıcısı, daha sonra bu kağıtları gruplandırmış ve grup çalışmasından en problematik 4 sorunu öncelik sırasına koymuştur.

Buna göre Grubun üç başlıkta sıralama gerçekleştirebilmiştir. Bunlar sırasıyla;

- *2.4 Sosyo-kültürel Bağlam* - toplumda güven ve hoşgörü anlamında ciddi sorunlar yaşanmaktadır ve bu STK'ları olumsuz etkilemektedir gerekçesiyle
- *2.7 Özel sektör-sivil toplum ilişkisi* - Özel sektör toplumsal sorumluluğunu fark ederse bu önemli değişimlere neden olabilir. Ülkede özel sektör, sivil toplumla işbirliği konusunda yeteri kadar duyarlı değildir. Yalnızca sponsorluk faaliyetleri ön plana çıkmaktadır. Özel sektör ve STK'lar arası diyalog geliştirilmelidir gerekçesiyle
- *2.6 Devlet-STK ilişkisi* - Devlet halen STK'lara müdahale etmektedir; devlet tarafından STK'lara faaliyet alanları ve bölgesel düzeyde ayırım yapılmaktadır gerekçesiyle
- *2.1 Siyasi Bağlam*- Atölye Kolaylaştırıcısı, bu noktada diğer alt boyutlar arasından bir tercih yapmalarını istemiş ve dördüncü en öncelikli sorun olarak grup 2.1 Siyasi Bağlam'da mutabık kalmıştır. Grup, 2.1 Siyasi bağlamı seçerken, yasaların uygulaması aşamasında kurumsallaşmaya gidilmesi gerektiğini öne sürmüştür.

Atölye Grubu Toplu Tartışma:

Küçük Grup tartışmaları gerçekleştirilemediğinden atölyedeki katılımcılara kişisel görüşlerini ifade edebilmeleri için daha fazla zaman verilmiştir. Katılımcılar, *sosyo-kültürel bağlamda* STEP çerçevesinde ele alınan **Güven, Hoşgörü ve Kamu Ruhu** üzerinde tartışımı ve 'Güven' konusunda en çok görüş bildirmiştir. Toplumda güven sorunun önemli boyutlarda olduğu vurgulanmıştır. Toplumsal değerlerin giderek önemini yitiriyor olması endişe verici bulunurken, saygı, dayanışma gibi Anadolu insanına özgü kültürel değerlerin ön plana çıkarılması gereği vurgulanmıştır. **Katılımcılar ortama ait en önemli sorunun kat'i surette 'güven' eksikliği olduğunu söylemiştir.**

Kültürü, iletişimde kullanılan davranışlar bütünlüğü olarak tanımlayan grup üyeleri, Güven temelini sağlamlaştırmanın, bunun toplumda bir 'kültür' olarak benimsenmesi gerektiğini savunmuşlardır.

İkinci öncelikli sorun olarak belirtilen özel sektör sivil toplum ilişkisi de katılımcıların üzerinde durduğu konular arasında yerini almıştır. Katılımcılar, özel sektörün dünyada giderek artan oranda toplumsal sorumlulukla yüzleştirmeye başladığını, özel sektörün artık yalnızca üretim miktarı ve marka ile ön plana çıkmadığını belirtmiştir. Katılımcılar, özel sektörün toplumsal bir paydaş olduğunun hatırlatılması gerektiğini belirtmiş; Türkiye'de henüz bu noktada bir eğilim olmadığını ve kurumsal sosyal sorumluluk adı altında özel sektör tarafından yapılan faaliyetlerin yeterli olmadığını altını çizmiştir. STK'lara bu noktada önemli bir rol düşüğünü belirten katılımcılar, özel sektörün STK'larla ilişkisinin artırılması ve diyalog ve işbirliği mekanizmalarının geliştirilmesi gerektiğini belirtmiştir.

Bu duruma bazı katılımcılar 'devlet-stk ilişkisinden sorun varken, özel sektörün ön planda olmasını hazmediyorum' yorumunu getirmiştir. Bunun karşısında, 'devlet ile stk arası ilişkiyi düzenleyen kanun maddeleri ve mevzuatlarda iyileşme ve yenilenme var; bu göz ardı edilemez. Ayrıca, devlet üzerinde asıl baskı gücünü STK'lar özel sektörle işbirliği yaparak oluşturabilir. Bu noktada da özel sektöre, topluma karşı sorumlu olduğunun hatırlatılması ve bunun STK'ların kendisi tarafından yapılması gerekmektedir' açıklaması yapılmıştır. Bu noktada herhangi ters bir görüş alınmadığından özel sektör-stk ilişkisi 2. sıradaki yerini korumuştur.

Devlet-STK ilişkisi bağlamında STK'lar bölgesel farklılık olduğunu ve mevzuatlarda değişiklikler olsa da devletin hala müdahaleci bir yaklaşım içerisinde bulunduğunu belirtmişlerdir.

Katılımcılar açısından STK'ların faaliyet alanlarına göre de devlet STK'lara müdahale edebilmekte, zorluk çıkarabilmektedir. Bu nedenle, devlet -STK ilişkisi ortam boyutunda STK'lar açısından engel oluşturabilmektedir.

Siyasi bağlam konusu dördüncü en öncelikli sorun olarak tespit edilse de, katılımcılar fazla bir yorumda bulunmamıştır. Bu noktada getirilen en somut ve net açıklama; 'devlet-STK, özel sektör-STK ilişkilerini düzenleyen mevzuatlar kurumsallaştırılmadığı sürece, bu mevzuatlar ve uygulamalar iktidar partilerine göre değişiklik gösterecek, bu durum da standart ve stabilize bir ortamdan uzaklaşmaya neden olacaktır. Bu nedenle de STK'lar bu konu üzerinde düşünmelidir' olmuştur.

En öncelikli 4 sorunun tespiti ve Çözümüne yönelik amaçların belirlenmesi:

Ortam boyutu Atölye Çalışma Grubu'nun belirlediği en öncelikli 4 sorun ve bunlara yönelik amaçlar aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

<u>ORTAM Alt boyut</u>	<u>Sorun</u>	<u>Amaç</u>
2.4 Sosyo-Kültürel Bağlam (Güven)	Ülkede çok önemli bir güven sorunu var; toplumda insanlar birbirlerine ve STK'lara güven duymamaktadır.	* Güven tesis etmek, kendimizi anlatmak için, Sivil Toplum'un keşif alanlarında diyalog ve iletişim mekanizmaları kurmak
2.7 Özel sektör-STK ilişkisi	Özel sektör, bir sosyal paydaş olduğu gerçeğiyle yüzleşmemektedir ve toplumsal sorumluluklarını yeterince yerine getirmemektedir. STK'lar, özel sektörle işbirliği arttığı takdirde devlet üzerinde daha etkili bir baskı unsuru yaratabileceğini görememektedir.	• Özel Sektör'e "Sosyal Paydaş" ve "Kurumsal Sosyal Sorumluluk" kavramlarını ve katkısını anlatmak
2.6 Devlet-STK ilişkisi	Devlet-stk ilişkisi yeni bir boyut kazanmaya başlasa da yine de bölgesel farklılıklar söz konusudur ve devlet halen STK'lara müdahale edebilmektedir.	• Sürdürülebilir kalkınmada ve <u>etkin yönetimde</u> ST rolü ve önemini yerleştirmek. • Kültürel değerlerle, güveni oluşturacak mekanizmaları kurmak ve desteklemek
2.1 Siyasi Bağlam	STK'lar karar mekanizmaları açısından yalnızca kağıt üzerinde yer almaktadır. Yasaların, kurumsallaşma ve uygulamada keyfiyet sorunu vardır..	• Etik-şeffaf-hesap verme sorumluluğu gibi kurallar çerçevesinde yasal düzenlemelerin yapılması • ST'un karar alma sürecine dahil edilmesi

☞ DEĞERLER BOYUTU ATÖLYE ÇALIŞMA GRUBU(3 Aralık: 16 Kişi / 4 Aralık: 16 Kişi)

Küçük Grup Tartışmaları:

Değerler Boyutu Çalışma Grubu'nda ilk gün 16 kişilik bir katılım gerçekleşmiştir. Bu atölye grubunda da 10'ar kişilik üç gruba ayrılmak söz konusu olamamıştır. Katılımcılar 8'er kişilik iki gruba ayrılmıştır. Her iki gruptan da Değerler başlığı altında belirlenmiş 7 göstergeden en öncelikli 4 göstergeyi belirlemeleri istenmiştir. Gruplardan biri, Danışma Kurulu tarafından Metodoloji gereği gerçekleştirilen Puanlama Çalışması'nda verilen puanları¹² test etmek istemiştir. İlginç olan kişisel deneyimlerine göre değerlendirme yapan katılımcıların, Danışma Kurulu'nun Ülke Raporu'ndaki bulguları baz alarak vermiş olduğu puanlara yakın puanlar vermesidir. İki grubun da değerlendirmelerini tamamlamasının ardından gruplar tekrar biraraya gelmiştir.

Atölye Grubu Toplu Tartışma

Katılımcılar, Değerlerin STK'lar açısından önemi konusunda 'değerler ne kadar güçlüyse topluma yansması da o denli güçlü olacaktır' görüşü etrafında birleşmişlerdir. Gruplar daha sonra değerler boyutuna ait en öncelikli sorun olarak belirledikleri alt boyutları aktarmak üzere 'neden seçtikleri' sorusunu yanıtlamışlar ve görüşlerini vurgulayan argümanları sunmuşlardır. Bu noktada gruptan elde edilen ilginç anekdotlar aşağıda sıralanmıştır: .

- *3.1 Demokrasi* - Katılımcılar Demokrasi alt boyutunu “demokratik olmak” ve “demokrasiyi yansıtmak” olarak ikiye ayırmışlardır. Katılımcılara göre demokrasi sorunu çözümlerse STK'lar hedeflerine ulaşmış olurlar. Yaşam hakkı öncelikli olduğundan, demokrasiye ilişkin sorunlar, çevresel sürdürülebilirlik gibi alanlardan önce gelmektedir. STK'ların neleri yapabileceği ve pratik çözümler düşünüldüğünde demokrasi kavramı öncelik kazanmaktadır. Bunun yanı sıra, STK'ların kurum için de demokratik olunmasının önemini çizen bazı katılımcılar, aksi takdirde STK'ların topluma demokrasi kültürünü yayamayacağını savunmuştur.
- Demokrasiyi Avrupa'nın bir dayatması olarak gören bir katılımcı da cinsiyet eşitliği ve şiddet kullanmama gerçekleştiği takdirde toplumda hoşgörünün kendiliğinden yayılacağını belirtmiştir.
- Katılımcılar nezdinde değerlerin tümü birbiriyle ilintilidir. Şeffaflığı ya da cinsiyet eşitsizliğini demokrasiden bağımsız düşünmek söz konusu olamamaktadır.
- *3.2 Şeffaflık* - STK'ların yalnızca Dernekler Masası'na değil, kamuya açık olması olarak algılanmalıdır. Şeffaflıkla birlikte hesap sorulabilirliğin de göz önünde bulundurulması gerekmektedir. STK'ların karar alma mekanizması ve faaliyet alanı şeffaf olmalı. STK'ların üyeleri de STK'dan hesap sorabilmelidir. Bu noktada, yasal yaptırımlar mali ve içeriksel öz

¹² STEP Danışma Kurulu, STEP ülke Raporu'nda yer alan 74 göstergeye yönelik bulguları baz alarak 0 (en kötü) 3 (en iyi) skalasına göre puanlar vermiştir. Bkz EK 2 STEP Gösterge Puanlama Tablosu - Gösterge Tablosu'nda, Danışma Kurulu'nun verdiği puanlar *'kalın'* renkle belirtilmiştir.

denetimleri için hukuki zeminin oluşturulması konusunda katılımcılar ikiye ayrılmıştır. Bir grup hukuki zemin olmasını ve yasal yaptırımların gerekliliğini savunurken bazı katılımcılar da yalnızca STK'ların kendi içinde yaptırımlar olması gerektiğini savunmuştur. Hukuki zeminin bölgesel bazda yaşanabilecek farklılıklardan ötürü, STK'ları devlet müdahalesine maruz bırakabileceği kaygısını dile getirmiştir. Şeffaflığın sağlanması için önerilen hukuki düzenlemeler STK'lara yönelik denetimlerde hükümetlerin elinde bir koz olmaya dönüşebilir denmiştir. Sonuçta herhangi bir görüş üstünlüğü sağlanamasa da şeffaflığın STK'ların önemli değerli arasında olduğu konusunda hemfikir olunmuştur.

- Gerçeklerle değerlerin birbirinden farklı olabileceğini belirten bir katılımcı değerlerin gerçeklerden yola çıkarak geliştiğinin altını çizmiştir.
- Özellikle demokrasi ve şeffaflık sorununa yönelik en büyük engel denetimin ya da ilkelerin kim tarafından belirleneceği olmuştur. Bunlara yönelik çalışma yapacak kurumların bağımsız olup olamayacakları, bir süre sonra erk olarak STK'ların karşısına çıkma riskleri ve donörlerin bu kriterleri baz alarak hep aynı STK'lara yardım yapabilecekleri risk olarak belirtilmiştir.
- *3.5 Cinsiyet Eşitliği* - Sadece cinsiyetin bile tek başına pek çok mağduriyete sebep olması gerçeğinden hareketle bu konuya değinildi. Gelişmelere rağmen erkek mantalitesinde bir değişme olmaması tehlikesine dikkat çekilerek önemsendi. Erkeklerin kadın kuruluşlarındaki oranına dikkat çekildi. Bürokraside olduğu gibi STK yönetimlerinde de kadın oranları düşük her ne kadar STK gönüllülerinin çoğunu kadınlar oluştursa da, fakat bu durumu değiştirmek için yasal düzenlemeler yapılamaz ancak bilinç eksikliğini giderici çalışmalar yapılabilir. Kadınların da kendi özeleştirilerini yapabilmelerinin önemine vurgu yapan katılımcılar, temsiliyet gücü olan model olmuş kadınların kendi anlayışlarını gözden geçirmeleri gerektiğini belirttiler.
- *3.6 Yoksulluğu Azaltma* - Geçmişten beri süregelen kanayan bir yara olmasından ötürü öncelikli alanlardan biri olarak bulundu. Bu alanda çalışan STK'lar olsa da bu alanın hükümet politikaları ile çözülebilecek bir sorun olduğu belirtildi. STK'ların hayır işlerini küçümsememeliyiz, fakat STK'ların asıl işlevleri ve alanları bu olmamalı, politikaları etkileme yönünde baskı unsuru oluşturmalı görüşünde birleşildi.

En öncelikli 4 sorunun tespiti ve Çözümüne yönelik amaçların belirlenmesi:

Değerler boyutu Atölye Çalışma Grubu'nun belirlediği en öncelikli 4 sorun ve bunlara yönelik amaçlar aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

<u>DEĞERLER Alt boyut</u>	<u>Sorun</u>	<u>Amac</u>
3.1 Demokrasi	STK'lar demokrasiyi kendi yapılarında uygulayamamaktadırlar. STK'lar demokrasiyi teşvik etmemektedir.	<ul style="list-style-type: none">• STK'lar kendi yapılarında demokratik bir sisteme dönüştürmelidir. Bunun için bir Konsey kurulmalı, Sivil Toplum Alanında ve kurumların içinde bilinçlendirme ve etkileşim ortamları artırılmalı• STK'lar demokrasiyi diğer sektörlerde teşvik etmeli ve kendi demokratik yapısını yansıtmalı
3.2 Şeffaflık	STK'lar yasal olarak mali bütçelerini açıklamak zorundadır. Ancak şeffaflık tıpkı bilgi edinme hakkında olduğu gibi bütün üyeleri, halkı ve çalışanları kapsamamaktadır. Karar alma mekanizmalarının oluşma süreci ile ilgili içerik ve denetim mekanizmaları eksiktir.	<ul style="list-style-type: none">• Gerekli hukuki düzenlemelerin ve özendirici faaliyetlerin oluşturulması
3.5 Cinsiyet eşitliği	STK gönüllülerinde kadın katılım oranı yüksekken, kadınların karar noktalarındaki varlıkları ve etkileri yetersizdir.	STK'ların örgüt kimliği de dikkate alınarak yönetim kadrolarında ve karar verme süreçlerindeki kadın katılımı yeterli sayıda tutulması için "kota" uygulanmalıdır.
3.6 Yoksullukla mücadele	Yoksulluk bütün değerlerin korunmasında ve STK'ların var olmasındaki temel sorundur. Doğrudan yapılan yardımlar önemlidir, ancak yoksulluğun azaltılmasında yeterli değildir	<ul style="list-style-type: none">• STK'ların stratejik hedeflerine yoksulluğu azaltma konusunu almaları• Makro ekonomilere etki edilmeli

Küçük Grup Tartışmaları:

Etki Atölye Grubu ilk gün 21 kiş iken ikinci gün bu sayı 13 kişiye düşmüştür. İlk gün Etki Atölye Grubu 7'şer kişilik 3 gruba ayrılarak Etki boyutu içinde yer alan tüm alt boyutları incelemiş ve kendilerince en önemli 4 sorunu belirlemiştir. Sonra tüm atölye katılımcıları tekrar biraraya gelmiş ve etki boyutu için en öncelikli 4 konuyu tespit etmiştir.

Bu konular aşağıda sıralanmaktadır:

- ◆ 4.1 Kamu politikalarını etkileme
- ◆ 4.3.2 Halkın güveni
- ◆ 4.2.1 Devletin hesap verebilirliğini sağlama
- ◆ 4.4.1 Vatandaşların eğitilmesi/ bilgilendirilmesi

Atölye Grubu Toplu Tartışma

Atölye süresince yaşanan sorunlar/tartışmalar aşağıdaki başlıklar altında incelenebilir:

4.4.4 Kadınların güçlendirilmesi konusu zaten vatandaşlar içinde kapsandığı için elenebildi.

4.1.1 (insan hakları) veya 4.1.2 (sosyal politikalar) göstergelerinin ayrı ayrı incelenmesi yerine 4.1'in (kamu politikalarını etkileme) gözönüne alınması gerektiği çünkü STK'nın misyonu ne olursa olsun veya hangisi ön plana çıkarsa çıksın sosyal politikaların da insan haklarının da vazgeçilmez olduklarına karar verildi. Ayrıca metodoloji olarak bunun suni bir ayırım olduğu da belirtildi.

4.1.2 İşsizlik konusunun öneminin küçümsendiği ve hem çok önemli bir insan hakkı olduğu için hem de kamunun bu alana kulakları tamamen kapalı olduğu için sivil toplum tarafından tekrar düşünülmesi gerektiği belirtildi.

Burada metodoloji ile ilgili bir açıklamaya gerek görüldü. Sosyal politikalar konusunda kamu oyu araştırması yoluyla bulunan en önemli sorunlar arasında işsizlik, enflasyon, toplumsal cinsiyet eşitsizliği belirlendi, işsizlik bu sebeple sosyal politika konusunda ele alındı. Ancak itiraz olarak bu gibi makro konuların STK'lar için korkutucu oldukları ve STK'ların kuşkusuz işveren olmadıkları, bu yüzden de işsizliği ortadan kaldıramayacakları belirtildi. STK'ların öncelikli görevinin insan hakları sorunu olduğu, istihdam sağlamak olmadığı, ve zaten insan hakları sağlanırsa istihdamın da sağlanacağı söylendi.

Benzer bir itiraz dezavantajlı grupların içinde işsizlerin, gelir dağılımından en çok etkilenenlerin de dahil oldukları ve ayrıca belirtilmelerine gerek olmadığı şeklindeydi.

4.3.2 halkın güveni/ STK'ların meşruiyeti konusuna bir itiraz bu konunun etki boyutu yerine ortam boyutu altında incelenmesi gerektiği şeklinde oldu. Etki ve güven arasında bir etkileşimin mutlaka olduğu ama güvenin sosyo-psikolojik bir durum olduğu belirtildi.

Güven konusunda bir başka nokta bir STK'nın halkın güvenini kazanmak için yıllarca çalışıp bu güveni çok kolay bir şekilde kaybedebildiği oldu. Bu durumun güven konusunun ne kadar önemli olduğunun altını çizdiği ve belkide 1. öncelikli sorun olması gerektiği söylendi.

İkinci bir nokta güven deyince sadece defterlerin açıklığı ve mali şeffaflık değil, STK'ların misyonlarını gerçekten koruyup amaç ve vizyonlarına uygun çalışmalar yapmaları gerektiği olduğu belirtildi.

Üçüncü bir nokta olarak halkın sivil toplumu ve STK'ları tanımadan güveninin sağlanmasının imkansız olduğu oldu. Örnek olarak gençlere STK nedir diye sorulduğunda sadece yardım derneklerinin akla geldiği ve hatta bir gencin STK'ları "birkaç lüzumsuz insan ve işsiz insanın ..." biraraya gelip kurduğu kuruluşlar olarak gördüğü bildirildi. Toplum bilgilendirmek, insanlara neden örgütlenmeli, neden üye olmalı açıklamak gerektiği söylendi. Son olarak halkın hakları konusunda bilgilendirilmelerinin altı çizildi ve insanların haklarını bilmezlerse STK'lar altında da örgütlenemeyecekleri söylendi. İnsanlar haklarından haberdar olsunlar ki örgütlenebilsinler şeklinde yorumlar yapıldı.

Güven konusunda son bir nokta olarak günümüz Türkiye'sinde hala 12 Eylül'ün olumsuz etkilerinin görüldüğü, hala 12 Eylül'ün tekrarlanma korkusunun, o zamanlar çizilen negatif örgüt ve örgütlenme portresinin halkın kafasından silinmediği ve bu konuda birşeyler yapan tek bir STK bile olmadığı belirtildi.

STK'ların kimlik sorunu başlığı altında inceleyebileceğimiz bir dizi sorun da tartışıldı. Mesela metodoloji gereği benimsenen STK listesi ve tanımı bir kez daha problematik bulundu. Halkın sivil toplumu ve STK'ları tanımamasının altı çizildi. STK'ların elit kuruluşlar oldukları ya da elit olarak görüldükleri ve halkın mı elitlerin mi olduklarına karar vermeleri gerektiği söylendi. Hangi konuların (insan hakları/sosyal politikalar) STK misyonuna uygun oldukları ve hangilerinin olmadıkları uzun uzun tartışıldı. Ayrıca STK'ların devletle ilişki bağlamında kendilerini tanımlarken zorlandıkları da görüldü. Örnek olarak devletle işbirliği yapılmalı mı, devleti de gözönüne alacak bir çözüm nasıl üretilir, devlete sormadan STK'ların faaliyetlerini yürütüp, yapacaklarını yapmaları gerekir şeklinde yorumlar yapıldı. Son olarak bir öz eleştiri olarak STK çalışanlarının eğitilmesinin en az 4.4.1 vatandaşların eğitilmesi/bilgilendirilmesi konusu kadar önemli ve eksik olduğu belirtildi; vatandaşları eğitmeye soyunan STK çalışanlarının davranışlarının halk gözünde örnek teşkil ettiği vurgulandı.

En öncelikli 4 sorunun tespiti ve Çözümüne yönelik amaçların belirlenmesi:

Etki boyutu Atölye Çalışma Grubu'nun belirlediği en öncelikli 4 sorun ve bunlara yönelik amaçlar aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

<u>ETKİ Alt boyut</u>	<u>Sorun</u>	<u>Amac</u>
Kamu Politikalarını Etkileme	STK'lar kamu politikalarını etkilemede somut ve gerçekçi çözüm önerileri getiremiyor	<ul style="list-style-type: none">• STK'ların hem lokal hem de ülke genelinde doğru ve pratik çözüm üretebilmeleri yönünde çalışma yapması
Vatandaşların Bilgilendirilmesi/ Eğitilmesi	STK'lar bu alanda yeterince geniş kitlelere ulaşamadığı için etkisi azalıyor	<ul style="list-style-type: none">• STK'ların gerçek ihtiyaç sahibi kitlelere ulaşmaları• Özellikle yurttaşlık ve toplum bilincinin geliştirilmesi için kapasitelerinin artırılması
Devletin hesap verebilirliğini sağlama	STK'ların bu alanda etkisiz kalması	<ul style="list-style-type: none">• STK'ların meşru ve katılımcı bir zeminde karar alma mekanizmalarına etki etmesi• Devletin hesap verebilirliğini sağlanması
Halkın Güveni	Halkın STK'lara güveninin sınırlı olması	<ul style="list-style-type: none">• STK'ların toplumsal sorun ve ihtiyaçlara cevap verebilme yeteneğinin geliştirmesi• Bunun için gereken halkın güvenini sağlamada STK'ların faaliyetlerinde de şeffaf olması

Atölye grubu çalışmalarında katılım yetersizliği sebebiyle grup çalışmalarında eşit dağılımın yakalanamaması her atölyede istenilen verimin elde edilememesine yol açmıştır. Görüldüğü üzere Etki Atölyesi çalışma grubu en kalabalık grup olmuş ve önceden belirlenen metodolojinin uygulanmasına olanak tanımıştır.

V 4 ARALIK PAZAR

(a) Katılım

Forum'un ikinci günü olan 4 Aralık tarihinde Atölye Çalışmaları'na toplam 61 kişi katılım göstermiştir. İlk günkü katılımın büyük oranda yaklandığı düşünülen ikinci günde, katılımcılardan bazıları atölye çalışma gruplarında değişikliğe gitmiştir. Burada yaşanan değişiklik de metodolojiye ters düşmüştür. Bu değişikliğin en önemli sebebi olarak, STEP araştırma bulgularının Forum öncesinde yeterince incelenmemiş olması ve katılımcıların yapılan oturumlarda fikir değiştirmeleri gösterilebilir. Ulusal Forum katılımcıları STEP araştırma bulgularını incelememe nedeni olarak, forum öncesinde kendilerine mail ile iletilen dokümantasyonu fazla bulmalarını öne sürmüşlerdir. STEP ekibi, katılımcıların atölye grubu değiştirmelerine, katılımcıların verimli olacağı atölye grubunda bulmalarını desteklemek adına herhangi bir müdahalede bulunmamıştır. Forum katılımındaki bu değişikliklerden çıkarılabilecek en genel değerlendirme, STK'ların toplantılara olan ilgisinin azalması ve/veya verimsiz geçen birçok toplantı sonucu STK çalışanlarının toplantıları bir etkileşim alanı olarak görmekten uzaklaşmaya başlaması olabilir.

(b) Forum Gündemi- 4 Aralık Pazar

Forumun ikinci günü, sırasıyla

- Atölye Çalışmaları Sunumu (1. Toplu Oturum),
- Atölye Çalışmaları (Hareket Planlama)
- Hareket Planları Sunumu (2. Toplu Oturum)

gerçekleştirilmiştir.

VI 1. TOPLU OTURUM 4 ARALIK PAZAR

STEP Sivil Toplum Ulusal Forumu'nun 2. gününde, gruplar toplu oturumda biraraya gelmiş ve her grup ilk günün sonunda kendi arasında belirlediği öncelikli 4 sorun ve amaçlarını sunmuştur. Ardından, katılımcıların görüş, yorum veya soruları alınmış ve yanıtlanmıştır.

ORTAM Atölye grubu tarafından sunumda belirtilen bir yorum da ilginç bir tespittir: 'Ortam Boyutuna katılım oldukça azdı ve bu Ortam Atölye Grubu katılımcılarını şaşırtmıştır. Buradan da sivil toplum hep şikayetçi olduğuna rastladığımız temel hak ve Özgürlükler, Devlet-STK ilişkisi, Özel sektör-STK ilişkisi, Sosyo-kültürel bağlam gibi başlıkları barındıran ORTAM'da Sivil Toplum Kuruluşları ya artık sorun yaşamıyor ya da Ortam'ı değiştirebileceklerine inanmıyor. Hemen Etki'lemeyi tercih ediyor; bu da ne kadar sağlıklı olur, tartışılmalı'. Katılımcılardan bazıları bu yorumu çok kesin ve gereksiz bir yorum olarak değerlendirmiştir; sivil toplumun yapısı, değerleri ve etkisi de STK'ların ilgi alanıdır yorumu getirilmiştir.

Sunumların ardından katılımcılar tarafından belirtilen görüşler aşağıdaki başlıklar altında yoğunlaşmıştır:

◆ *Sivil Toplum tanımına yönelik yorumlar:*

- 'Sektör kelimesi sivil toplumu kirletiyor mu? Bu bir sektör müdür? Rekabet alanı mıdır? Amatör zihniyetle mi devam etmeli, nasıl katkıları var nasıl zararları var?' üzerinde düşünülmesi gerekiyor.
- 'Sektör kavramını sivil toplum için uygun değildir. Daha çok, kapitalize olmuş bir kavram gibi görünüyor.'
- 'Sivil toplum radikal olmalıdır. Buradaki bazı düşünceleri eleştirebilmeliyiz. Greenpeace - Bergama köylüleri her ikisi de sivil toplum tanımı içindedir. Sivil toplum gerektiğinde devlete karşı olabilmelidir, devlet bunun için ortam hazırlayamaz. Devletin bu alanda öneriler getirmesi, çözüm üretmesi doğrucu değildir. Doğuda bir çok sivil toplum örgütü var ama sivil toplum aktivitesinde bulunmuyor. Sivil toplum devlete bırakılmayacak kadar ciddi bir kurumdur. Devlet iklim/ortam oluşturamaz, bu devleti, bunu yapmaya mahkum etmek demektir. Susurluk - ışık yakma eylemi devletin kurallarını altüst etmiştir.'
- 'Öncelikle STEP çalışmasına teşekkür edilmeli, çok emek verilmiş bir çalışma. Elde edilen sivil toplum karosunun doğru olduğunu düşünsek de sektöre yönelik bilgilendirici raporlar yok; bu noktada sivil toplum kuruluşları olarak üzerimize düşeni yapmalı ve eksik olduğumuz noktalar üzerine gitmeliyiz. Bina kuruyorsunuz ama malzeme yetersiz; sivil toplum için eksik olduğumuz araştırmalara öncelik vermeliyiz. Temel sorunlar nedir? Nasıl çözülür? Biz bu işi bu forumda tamamlayamayız.'

◆ **STEP metodolojisine yönelik yorumlar:**

- ‘Projede, düşünceyi eyleme dönüştürme sorunu var. Eyleme geçirilmesi adına uzlaşma olması gerektiğini düşünüyorum. Buradaki katılımı uzlaşma sağlamak güç.’
- ‘Projenin uluslararası boyutları Türkiye'nin öznel sorunları için ayrı bölümde incelenebilirdi. Birçok gösterge olmasına rağmen, sivil toplum dört boyuta indirgenmiş. Türkiye sivil toplum karosuna göre, yapı diğerlerine zayıftır. Sivil toplum dolayısıyla Türkiye'de yapı alanındaki sorunlarını çözmemiş görünüyor.’

◆ **Toplu Oturumda katılımcılar tarafından Türkiye'deki sivil topluma yönelik genel yorumlar ise;**

- ‘Şeffaflık çok önemlidir, son düzenlemelerle sivil toplumu ilgilendiren mevzuata"iç denetim" maddesi eklendi. Bu denetim sadece mali bütçelerle olmamalıdır. Bunun için Dernekler Dairesi pilot bir çalışma başlattı. Karar defteri - üyelik listesi – gibi listeler stk'larda düzenli değil, üye listesinde adı olmayanlar yönetim kurulu seçimine katılıyor; bu yanlış bir yöntemdir. Dernekler karar alma süreçlerinin oluşması ve denetleme adına bu şeffaflık üzerinde durmalıdır.’
- ‘Devlet - STK ilişkisi çerçevesinde bölgesel farklılıklar söz konusudur. Güneydoğu'da cezaevi - kitap gönderilmesi konusunda çarpıcı bir örnek: Kürtçe kitaplara el konuluyor, proje kapsamında da olsa izin verilmiyor ki adalet bakanlığı ile yürütülen bir projedir bu. Sonuçta incelenecek deniyor ama incelenecek kimse yok diye sonuçta içeri giremiyor.’ ‘Türkiye’de STK’ların sorunu devletin yaptığı müdahalelerdir, izin alma ve kendimizi ifade etmekte sorunlarla karşılaşıyoruz. Tepkiler alıyoruz; devlet, kadınların size ihtiyacı yok yorumu yapıyor. Sivil toplum örgütlerinin yerel çalışmaları ve yapılanma da oldukça önemli başlıklar.’

Katılımcıların yönelttiği soru ve eleştirilere yönelik STEP Ekibi tarafından iletilen cevaplar aşağıda belirtilmiştir;

STEP, bir mekanizma geliştirme çalışması olarak algılanabilir. Toplu oturumun ardından, yeniden atölye gruplarına gidilecek ve oluşturduğumuz hareket planı tablosu doldurulacaktır. Bu planlardan yola çıkarak da, ülke genelinden foruma katılmayan ve bu hareket planlarını okuyan farklı sektörlerin aktörleri bilgilendirilmiş olacaktır.

VII ATÖLYE ÇALIŞMA GRUPLARI ve HAREKET PLANLARI

Forum katılımcıları, ikinci günün 1. toplu oturumunun ardından, bazı katılımcıların atölye grubunu değiştirmelerine rağmen çoğunluğun, STEP metodolojisi gereği kendilerine belirtildiği gibi, bir önceki günde dahil oldukları çalışma gruplarına ayrılmışlardır. Atölye çalışmalarında, ilk gün belirledikleri en öncelikli sorunlara ilişkin Hareket Planı üzerinde çalışmışlardır.

İkinci günün ilk oturumunda Ortam boyutunun en öncelikli sorunlarına ilişkin sunumunda yapılan yoruma ilintili olarak 2. gün öğleden sonra Ortam Boyutu Atölye Grubu çalışmalarına katılımında % 53'lük bir artış olmuştur.

Katılımcılar, Hareket Planı çizelgesinde yer alan formata uygun olarak (Alt boyut, Sorun, Hedeflenen Amaç, Stratejik Seçenekler, Engeller, Çözümler, Yapılabilirlik, Aktörler, Başarı Ölçütleri ve Sıralama) ilk gün belirledikleri sorunlar arasından ilk ikisine yönelik çözümler geliştirmeye uğraşmışlardır. Bu noktada da çözüme ilişkin seçenekleri, çözüm önündeki engelleri, çözüme götürecek aktörleri (STK, devlet, akademi, medya, vb), yapılabilirlik derecesi ve başarı ölçütlerini tespit etmeye çalışmışlardır.

Atölye Gruplarınca belirlenen Hareket Planları **Ek B**'de sizlere sunulmuştur.

VIII 2. TOPLU OTURUM

Hareket Planları'nın hazırlanmasının ardından, her grup kendi sunumunu yapmak üzere 2. toplu oturumda tekrar biraraya gelinmiştir. Toplu Oturumda yapılan sunumların ardından; katılımcılardan görüşlerini bildirmeleri istenmiştir.

◆ Hareket Planı hazırlamaya ilişkin eleştiri ve yorumlar;

- Hareket Planı hazırlamaya ilişkin yeterli bilgi alamadığını belirten katılımcılar ayrıca Hareket Planı'nın salonda hazır bulunan 'bir avuç' sivil toplumcu tarafından gerçekleştirilmesinin sağlıklı bir sonuca götürmeyeceğini de eklemiştir.
- Buna benzer bir diğer yorum da, ülkede sivil toplum alanında birçok hareket planı hazırlandığı ve STEP kapsamında bir yenisinin daha hazırlanmasının ülkeye ve/veya sivil topluma ne kazandıracağına meçhul olduğudur.
- Katılımcılardan bazıları; en çok yapı, ortam, değerler ve etkiyi birbirinden ayırarak gerçekleştirilen atölye çalışmalarının sağlıklı olamayacağı konusunda kaygılanmıştır. Bu görüşü savunanlar, gurplarda her boyutun tartışılmasına olanak sağlayacak biçimde çalışılması gerektiğini belirtmişlerdir.

STEP Ekibi'nin bu noktada katılımcılara yanıtı;

'STEP metodolojisi gereği, sivil topluma özgü konuların Yapı, Ortam, Değerler ve Etki boyutlarına indirgenmesini; her birine ait çoklu sayıda (25) alt boyut ve (74) gösterge olduğu için iki gün içinde herkesin bu konulardaki görüşünü almak imkansızdır. Forum sonucu elde edilen bulgulardan yola çıkarak, foruma katılmamış farklı şehir/bölge/sektörlerin aktörlerini bilgilendirmek üzere bir rapor

hazırlanacak ve ülkedeki diğer paydaşlarla da paylaşarak Forum'un katma değeri olmasına çalışılacaktır.

◆ **STEP Sivil Toplum Ulusal Forumu'na ilişkin yorumlar;**

- Bir katılımcı, salondaki katılımın azlığına dikkati çekmiş ve bu kadar az sayıdaki kesimin eklediği/belirttiği görüşlerin Nihai Ülke Raporu'nda 'sivil toplumun gerçeği' şeklinde yansıtılacak olmasını 'tedirgin edici' bulmuştur.

STEP Ekibi'nin bu noktada katılımcıya yanıtı;

Forum çıktılarının ve çözüm önerilerinin ülkeyi **tamamiyle yansıtmayacağı gerçeğini** kabul ederek rapora ekleneceği olmuştur.

◆ **Hareket Planları'nın içeriğine yönelik eleştiri ve yorumlar;**

- Hareket planlarında sorunları çözüme ulaştıracak aktörler arasında devletin sayılmasına karşı çıkan katılımcılar da olmuştur. Burada, forum katılımcılarından bazıları bu yorumu yanıtlamış ve devletle bir etkileşim alanının yaratılmasının STK'ların lehine olacağı vurgulanmıştır.
- Bazı katılımcılar da bu noktadan sonra hareket planına ilişkin sürekliliğin nasıl sağlanacağı üzerine biraraya gelinmesi ve düşünülmesi teklifini öne sürmüşlerdir.

STEP ekibi;

'STEP araştırması sivil toplumu incelemeye çalışmış ve etkileşim alanında bulunduğu için, devlet ve diğer aktörler de otomatik olarak çalışmaya dahil edilmiştir.' yanıtını vermiştir.

◆ **Forum'un geneli ve bulguları üzerine genel kanı ve yorumları;**

- **'Yargılamayı seviyoruz'**: Ulusal Forum'a katılan sivil toplum paydaşlarından STK'ların kendilerine yönelik özeleştiri bulgularına da rastlanmıştır. Notlar arasına yansıdığına göre bir katılımcı 'Yargılamak sivil toplumcuların çok hoşuna gidiyor, eldeki verilerden hareketle sivil toplumu ve tercihlerini sorgulamakta fayda vardır' yorumu gelmiştir.

- **'Devlet – STK ilişkisi değişiyor'**: Katılımcılar nezdindeki bir genel kanı da sivil toplum kuruluşları ile devlet arasındaki ilişkide bir değişim olduğuna dairdir. Buna olumlu bakmak gerektiğini savunan katılımcılar olduğu gibi devletin bölgesel bazda farklı tavırlar sergilediğini ve devlet-stk ilişkisinde bölgesel farklılıkların göz ardı edilmemesi gerektiğinin tekrar vurgulayan katılımcılar da olmuştur.

- **'Durum tespiti var ancak çözüm yok'**: Savunuculuk faaliyetlerinde bulunan STK'lardan fazla katılım olmadığını ifade eden bir katılımcı da STK'lar arasında işbirliğinin düşük olmasının altını çizmiştir. Foruma katılan herkesin bir durum tespiti yaptığını ancak sorunların nasıl aşılacağına dair bir şey ortaya konmadığını da eklemiştir. Savunucu faaliyetleri yapan STK'lar dışındaki STK'lar için nasıl bir örgütlenme öngörülebileceğini tüm katılımcılara ve STEP ekibine yöneltmiştir.

- **'Devlet' konuşuldu, 'hükümet'e değinilmedi'**: Bir katılımcı 'Forum süresince, iki gündür "devlet" üzerinde çok duruldu, hükümet üzerinde durulmadı.' diyerek iktidar partisinin STK'ya yönelik yaklaşımlarına da değinmek gerektiğini vurgulamıştır; herhangi bir yorum getirmemiştir. Aynı

katılımcı, sivil toplum kuruluşu kategorisi ve tanımı üzerine yapılan tartışmalara atıfta bulunarak da ' Sivil toplum yapısı gereği hiçbirşeyi hiçkimseyi dışarda bırakmamalı, tüm gruplar ortaklaşa bir şey yapmalı.' demiştir. Devlet ile ilgili olumsuz konuşmaların sivil toplumun karakteristiği olmaması gereğini de savunmuştur.

- 'Demokrasi için demokratik devlet ve demokratik STK gerekir': Forum esnasında daha çok STK tanımından ne anlaşıldığının, nasıl tanımlandığının tartışıldığını belirten bir katılımcının STK'lar ve devlet arasındaki ilişkiye yönelik genel değerlendirmesi şu şekilde olmuştur: 'Forum'a sivil toplum arenasına dahil edilemeyecek sektörler ve kuruluşlardan da katılım var ancak STK'ların gerçek yapısına ve sivil nitelik taşıyıp taşımadıklarına baktığımızda dernek/vakıf ayrımı temel oluyor. Hükümet eliyle kurulmuş vakıflar var, Jandarma asayişi, ilçe milli eğitim araçları derneği...gibi.. bunlar daha çok kolay gelir kazanmayı ifade ediyor. Devletle ilişkiler meselesinde, çıkarlar söz konusu olduğunda sivil toplumun bu konuda hep uyanık olması gerekmekte. Ancak, sivil toplum devletten ayrı olamaz. Demokratik sivil toplum için demokratik devlet gerekir, demokratik devlet için de demokratik sivil toplum gerekir.'

- 'Şeffalık STK'lar için hayati derecede önemlidir; yalnızca mali şeffalık anlaşılmalıdır' Dernekler Dairesi Başkanı da bu oturumda 5072 sayılı yasayı hatırlatmış ve hizmet karşılığı makbuz kesmenin 2 yıl hapis cezası olduğunu , bunun bilincinde olmak gerektiğini ve diğer STK'ları da bu konuda bildirmek gereğinin önemini vurgulamıştır. STK'lardaki şeffaflığın en önemli nokta olduğunun altını çizen Başkan, şeffaflıkla yalnızca mali şeffaflığın anlaşılması gerektiğini, üyelere karşı da vatandaşa karşı da faaliyetler konusunda şeffaf olunması gerektiğini belirtmiştir.

♦ **STEP metodolojisi ve amacına yönelik bir katılımcının yorumları;**

- Bir katılımcı, Hareket Planları, farklı katılımcılar, farklı boyutlar ve alt boyutlar nezdinde yapılmış olsa da, çözümler ve aktörleri genelde aynı; bu da sivil toplumun yapı, ortam, değerler ve etki boyutlarının birbirinden ayrıştırılmayacağını göstergesi olabileceğini belirtmiştir. Aynı katılımcı, iki gün boyunca dahil olduğu Yapı boyutu atölye grubu sunumunun ardından Forum ve STEP metodolojisine ilişkin bir konuşma yapmıştır. Konuşmadan kısa ve öz başlıklar aşağıda sıralanmıştır:
 - Forum öncesi katılımcılara yollanan metinde atölyeler ile ilgili ayrıntılı bilgi yoktu.
 - STEP kapsamında baz alınan kriterleri tartışırken,hareket planlarına geçiş yapmak ve bunları üzerinde tartışıyor olmak rahatsızlık verici.
 - Sivil toplumu bir bütün olarak görüyorum. Yapı, Ortam, Değerler ve Etki boyutları başlığında iki gün boyunca gruplara bölündük, bunun negatif yanları var. Yapı'yı Etki ile değerlendirememek gibi.
 - STEP metodolojisi, etkileşim ve hareket planı amacının önüne geçerek bazı atölye gruplarında oylamaya gidilmiş ve bu nedenle bazı STK'lar ön plana çıkmıştır.

- STK'lar arasında işbirliği önemli bir engel ama bunlar ne zorunluluktur ne de bir grubun diğeri üzerinde baskı kurmasıyla uygulanabilir. Ortak paydada uzlaşarak gerçekleşir.
- Atölye gruplarında ve STEP Danışma Kurulunca Ülke Raporu'na yönelik gerçekleştirilen Puanlama Çalışması'nda görülen oylama mekanizması zaten Türkiye'ye uygun değildir.
- Proje başka metodolojiyle uygulansa yine aynı değerler elde edilirdi; ancak yine de bütün boyutlar birarada ele alınmalıydı. Bunlar zincirleme birbirine bağlıdır.

STEP ekibi tüm yorumların ardından genel bir hatırlatma ve değerlendirme yapmıştır:

'Bu projenin raporları hazırlanıp, tüm katılımcılara iletilecektir. TÜSEV daha sonra da sizlerle bağlantıda olacaktır. Forum esnasında, devlet-sivil toplum ilişkisi sık sık gündeme geldi ve bu hemen tüm platformlarda tartışılmaktadır. Sivil toplum tanımını için hatırlatabileceğimiz bir nokta, devlet, özel sektör, aile ve STK arasındaki çizgilerin de net ayrımlar olmadığıdır. Genel bir yaklaşım olarak STK'lar il dernekler müdürlüklerine kendilerini kaydettirmek zorundadır ve/veya toplumu/devleti/özel sektörü etkilemek için propaganda yapmak durumundasınız. STEP için de kafalarda oluşan sorulara yanıt olarak; STEP'le ülkedeki sivil toplumun fotoğrafını çekmek amaçlanmıştır. İkinci diğer önemli nokta da ülkeler arası karşılaştırılabilirlikti. Bu forum vasıtasıyla tüm katılımcılar da bu projeye katkıda bulunmuştur, STEP anketini cevaplamamış, bölgesel toplantılara gelmemiş olsalar dahi. Medyanın projeye ilgisi olsa dahi, Nihai Ülke Raporu ve STEP'in medyaya yansıtılması için Ulusal Forum'Un gerçekleştirilmesi beklenmiştir. Görüş ve önerileriniz Nihai Ülke Raporu'na eklenecektir. Nihai Ülke Raporu, Şubat ayında yayımlanacaktır. STEP'in uygulandığı 60 ülke raporunun biraraya getirildiği uluslararası rapor ise CIVICUS tarafından 2006 yılında basılacaktır. Katılımınız için herkese teşekkür ediyoruz.'